

ภาษาบาลี ๑ คำ คติธรรมประจำสัปดาห์ “เวทนาขันธ — ขันธ์คือความรู้สึก, เวทนาขันธ”

คำว่า เวทนาขันธ เป็นคำภาษาบาลีโดยตรง [อ่านตามภาษาบาลีว่า เว - ตะ - นา - ขัน - ตะ] มาจาก คำว่า เวทนา (ความรู้สึก) กับคำว่า ขันธ (สภาพที่ทรงไว้ซึ่งความว่างเปล่า, ธรรมที่เกิดขึ้นแล้วดับ) รวมกัน เป็น เวทนาขันธ เขียนเป็นไทยตรงตัวได้ว่า เวทนาขันธ หมายถึง สภาพธรรมที่ทรงไว้ซึ่งความว่างเปล่าคือ ความรู้สึก อันเป็นความเสวยอารมณ์ ซึ่งเป็นสภาพธรรมที่มีจริง ๆ ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

ความรู้สึกหรือเวทนานั้น เป็นสภาพธรรมที่มีจริง ที่เกิดร่วมกับจิตทุกขณะทุกประเภท ตามควรแก่จิต ขณะนั้น ๆ เช่น ขณะที่มีความโกรธเกิดขึ้น เวทนาที่เกิดร่วมกับความโกรธ ต้องเป็นความรู้สึกที่ไม่สบายใจที่เป็นโทษนั้นเวทนาเท่านั้น ขณะที่เกิดความดีของยินดีพอใจ ก็อาจจะมีความรู้สึกดีใจที่เป็นโทษนั้นเวทนา หรือความรู้สึกเฉยๆ ที่เป็นอุเบกขาเวทนาเกิดร่วมด้วยก็ได้ ขณะที่กุศลจิตเกิดขึ้น เวทนาที่เกิดร่วมด้วย จะเป็นโสมนัสหรืออุเบกขา ก็ตามควรแก่กุศลจิตขณะนั้น ๆ เป็นต้น ซึ่งจะต้องอาศัยการฟังพระธรรม เท่านั้นจึงจะมีความเข้าใจถูกเห็นถูกต้องตามความเป็นจริงได้

ข้อความในอรรถุสสาณี อรรถกถา พระอภิธรรมปิฎก ธัมมสังคณีปกรณ์ แสดงความเป็นจริงของเวทนา ขันธ ดังนี้

“คำว่า เวทนาขันธ ก็ได้แก่ กองแห่งเวทนา ส่วนแห่งเวทนา”

พระธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดง เป็นคำจริง เป็นคำอนุเคราะห์ที่ก่อเกิดให้เกิดความเข้าใจถูก เห็นถูกในสิ่งที่มีจริงซึ่งเป็นธรรมแต่ละหนึ่ง ๆ ตรงตามความเป็นจริง สิ่งที่มีจริง ไม่ได้นอกเหนือจาก ชีวิตประจำวันเลย ไม่ต้องไปแสวงหาที่ไหนเลย แต่ละขณะ ๆ ที่ไม่เคยรู้มาก่อนว่าเป็นธรรม จึงมีการยึดถือ ว่าเป็นเรา เป็นสัตว์บุคคลหรือสิ่งต่างๆ ด้วยความไม่รู้ความจริง เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นในโลกทรงตรัสรู้ความจริง จึงทรงแสดงให้เห็นให้สัตว์โลกได้ฟังได้ศึกษามีความเข้าใจถูกเห็นถูกต้องตามความเป็นจริง แม้แต่ในเรื่องของเวทนาซึ่งเป็นธรรมที่มีจริง ๆ เป็นความรู้สึก ก็จะต้องค่อยๆ ฟัง ค่อยๆ ศึกษา ค่อยๆ สะสม ความเข้าใจไปที่ละเล็กทีละน้อยว่าเป็นนามธรรมที่จะต้องเกิดกับจิต

ตามความเป็นจริงแล้ว จิตเป็นสภาพรู้ เป็นธาตุรู้ เป็นนามธรรม และนามธรรมที่เป็นสภาพรู้นั้น มี ๒ อย่าง คือจิต กับเจตสิก (สภาพธรรมที่เกิดประกอบกับจิต) โดยที่จิตเป็นใหญ่เป็นประธานเฉพาะในการรู้แจ้ง สิ่งปรากฏ เช่น เสียง มีจริง ๆ ที่รู้ว่ามีเสียงกำลังปรากฏ ก็เพราะเหตุว่าจิตเป็นสภาพที่เป็นใหญ่เป็นประธาน ในการรู้แจ้งเสียงในขณะนั้น แต่สำหรับความรู้สึกซึ่งเป็นเจตสิกประเภทหนึ่งนั้น ไม่ใช่จิต ความรู้สึกเป็น

สภาพธรรมอีกชนิดหนึ่งซึ่งเกิดพร้อมกับจิต ไม่ว่าจิตจะรู้สิ่งหนึ่งสิ่งใด จะต้องมีความรู้สึกประเภทหนึ่ง **ประเภทใดเกิดร่วมด้วย** เช่น ขณะที่เห็น จะกล่าวว่าในขณะที่เห็นไม่รู้สึกระไรเลยไม่ได้ ความจริงมีสภาพธรรม ซึ่งเป็นเวทนาเจตสิก เกิดแล้วรู้สึกในสิ่งที่ปรากฏ ขณะที่เห็นนั้น ก็มีความรู้สึกที่เป็นอุเบกขาเวทนาหรือเฉยๆ ไม่สุข ไม่ทุกข์เกิดร่วมด้วย นี่คือ ความจริงจากการตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

สภาพธรรมที่เป็นเวทนาความรู้สึกนั้น มี ๕ ประเภท โดยละเอียด ได้แก่ **ความรู้สึกที่เป็นสุข (สุขเวทนา) ความรู้สึกที่เป็นทุกข์(ทุกข์เวทนา)** เวทนาทั้ง ๒ อย่างนี้ หมายความว่าความรู้สึกทางกาย เช่น เวลาที่เจ็บไข้ได้ป่วย ความรู้สึกที่เป็นทุกข์เกิดขึ้น เป็นสภาพธรรมที่เกิดเพราะปัจจัยปรุงแต่ง แต่ไม่ใช่จิต ความรู้สึกขณะที่เป็นทุกข์ทางกายเกิดขึ้นนั้นเป็นความรู้สึกที่มีจริง ต้องอาศัยกาย จึงเกิดขึ้นได้ ถ้าไม่มีกาย ก็จะไม่เจ็บไม่ปวด ไม่เมื่อย ทุกขเวทนาเกิดขึ้นไม่ได้เลย เพราะฉะนั้น ความรู้สึกที่เป็นทุกข์ทางกาย เป็นทุกข์เวทนา และความรู้สึกที่เป็นสุขทางกาย เป็นสุขเวทนา ในขณะที่กระทบสัมผัสกับสิ่งที่น่าปรารถนาน่าใคร่ น่าพอใจทางกาย และอีก ๓ เวทนาเป็นความรู้สึกดีใจ คือ **โสมนัสเวทนา** ความรู้สึกเสียใจ ไม่สบายใจ เป็น **โทมนัสเวทนา** และความรู้สึกที่เป็นอุเบกขา หรือ **อทุกขมสุขเวทนา** เป็นความรู้สึกที่ไม่สุขไม่ทุกข์ คือเฉยๆ แต่เมื่อกล่าวโดยเวทนา ๓ แล้ว สุขทางกาย (สุขเวทนา) กับความรู้สึกดีใจ (โสมนัสเวทนา) เป็นสุขเวทนา ความรู้สึกทุกข์ทางกาย (ทุกข์เวทนา) และความรู้สึกที่เป็นความเสียใจไม่สบายใจ (โทมนัสเวทนา) เป็นทุกข์เวทนา และอีกเวทนาหนึ่ง คือ ความรู้สึกที่เป็นอุเบกขาเวทนา หรือ อทุกขมสุขเวทนา กล่าวคือ ไม่สุข ไม่ทุกข์ คือ เฉยๆ นั่นเอง จึงรวมเป็นเวทนา ๓ ประการ **เป็นธรรม เป็นสิ่งที่มีจริงๆ ที่ทรงไว้ซึ่งลักษณะของตน ไม่เปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่น เป็นจริงอย่างไรก็เป็นจริงอย่างนั้น เกิดขึ้นแล้วก็ดับไป เวทนาทั้งหมด จึงเป็นเวทนาขั้น**

แสดงให้เห็นตามความเป็นจริงว่า ทุกขณะที่จิตเกิดขึ้นจะต้องมีเจตสิกชนิดหนึ่งที่เรียกว่าเวทนาเจตสิกเกิดร่วมด้วยทุกครั้ง แต่ไม่ใช่จิต เพราะจิตไม่ได้รู้สึกเป็นสุขเป็นทุกข์หรือเฉยๆ แต่อย่างใด แต่เจตสิกชนิดนี้เป็นสภาพที่รู้สึกในสิ่งที่จิตกำลังรู้ เช่น ในเสียง เสียงบางเสียง บางคนไม่ชอบเลย ขณะที่ไม่ชอบ ความรู้สึกขณะนั้นเป็นโทมนัสเวทนา หมายความว่า เป็นความรู้สึกที่ไม่สบายใจ จะเห็นได้ว่าความไม่สบายใจแม้เพียงเล็กน้อย เช่น ความขุ่นใจถ้าเห็นฝุ่นละอองแม้นิดเดียว ตลอดจนถึงมีกำลังมาก ก็เป็นความไม่สบายใจที่มีระดับที่ต่างกัน ความรู้สึกที่ไม่สบายใจนั้น เป็นสภาพธรรมที่เป็นเจตสิก เป็นโทมนัสเวทนา เป็นหนึ่งในเวทนานั่นเอง เพราะฉะนั้น ไม่ว่าจะ เป็นความรู้สึกใดๆ ในวันหนึ่งๆ ก็เกิดขึ้นเพราะจิตเป็นใหญ่เป็นประธานในการรู้แจ้งอารมณ์ใด เวทนาเจตสิกซึ่งเกิดกับจิตนั้นก็มีความรู้สึกในอารมณ์นั้นๆ อาจจะเป็นทุกข์หรือสุขทางกาย โสมนัส หรือโทมนัสทางใจ ตลอดจนถึงความรู้สึกเฉยๆ ตามควรแก่จิตขณะนั้นๆ ซึ่งเป็นสภาพธรรมที่เกิดเพราะเหตุปัจจัย ไม่ใช่เรา ไม่มีเรา

ทุกขณะของชีวิตไม่พ้นจากธรรมเลย ไม่มีเราสักขณะเดียว ประโยชน์ของการฟังพระธรรมศึกษาพระธรรม ไม่ว่าจะฟังได้ศึกษาในส่วนใด เรื่องอะไร ก็ไม่พ้นไปจากเพื่อให้เข้าใจสิ่งที่มีจริงที่กำลังมีกำลังปรากฏตามความเป็นจริงว่าเป็นธรรม ไม่ใช่เรา ซึ่งจะเป็นไปเพื่อการละลายการยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตนเป็นสัตว์ เป็นบุคคลหรือเป็นสิ่งที่หนึ่งสิ่งใดได้ในที่สุด ดังนั้น สิ่งสำคัญที่ขาดไม่ได้เลย คือ การฟังพระธรรมศึกษาพระธรรมเป็นปกติในชีวิตประจำวัน ค่อยๆ สะสมความเข้าใจถูกเห็นถูกไปที่ละเล็กทีละน้อย

ชมรมบ้านธัมมะ มศพ. : www.dhammadhomefellowship.com, โทร. ๐๘๑-๘๓๒๐๕๗๗